

Bart Masquillier
pedagogisch begeleider VVKBaO
i.s.m. de vrije basisschool Vincentius

Essen. Klokslag half elf, elke dag! Leerlingen staan klaar om een boek te lezen. Twintig minuten wegdromen, op reis gaan in andere landen, draken en monsters verslaan, geheime afspraakjes maken, verliefd worden, in boomhutten klimmen. Het fijnste 'le(e)suurtje' van de dag.

In de vrije basisschool Vincentius in Horendonk-Essen mogen leerlingen elke dag 20 minuten lezen in zelfgekozen boeken. Een prachtig symbiose van taalbeleid, visie en betrokkenheid van het team, begeleiding en wetenschappelijke onderbouwing (LIST) in combinatie met leesgierige leerlingen. Taalbeleidvoerend vermogen ten top. De eerste evaluaties blijken veelbelovend. In dit artikel beschrijven we de opzet van die leesactiviteiten waarin voor elke leerling echte leestijd gegarandeerd wordt. Tegelijk verwijzen we naar de onderbouwende theoretische kaders.

Vrij lezen in Horendonk-Essen

De vrije basisschool Vincentius gelooft in de individuele talenten van kinderen en wil gedifferentieerd inspelen op de leesnoden van de leerlingen. Op basis van de leesresultaten besloot ze om vanaf februari 2014 een leesproject (LIST) op te zetten. De voorbereiding daarvoor startte in augustus 2013. Het project werd in het eerste projectjaar uitgevoerd in het tweede, derde en vierde leerjaar.



Minilesje en/of voorlezen

Elke leerling heeft twee zelfgekozen boeken op de bank. Na de speeltijd brengt de juf de leerlingen achteraan bij elkaar in de kring. Ze leest twee- tot driemaal per week een kort stukje voor uit een boek van de schoolbibliotheek. Nadien bespreekt ze een inhoudelijk thema uit het boek of gaat ze met de leerlingen dieper in op een leeservaring of een leesbevorderend aspect. Een andere keer gaat ze enkel in op een bepaald leesaspect, bijvoorbeeld:

- Wie is de hoofdpersoon?
- Hoe lang duurt het stukje dat ik voorgelezen heb in het boek?
- Waar speelt het verhaal zich af?
- Wat voel jij als je dit hoort?
- Welk woord vind jij moeilijk, begrijp je niet?
- Hoe kies je een boek?
- Wat doe je als je boek uit is?
- Waarom zijn sommige boeken (te) gemakkelijk / moeilijk of precies goed?
- Wanneer kun je beter stoppen met het lezen van een boek?
- Hoe haal je informatie uit een boek als je een werkstuk moet maken?



Vrij lezen

De leerlingen lezen in hun zelfgekozen boek. Dat boek sluit in de eerste plaats aan bij hun interesse of leesvoorkeur. Bovendien is het van belang voor de leesontwikkeling (begrip, motivatie en

Wat is het LIST-model?

Het LIST-model (Lezen IS Top) dat we hier toepassen is gebaseerd op de leescirkel van Aidan Chambers uit *Leespraat* (2012). Lezen wordt bevorderd als leerlingen vrij mogen kiezen wat ze lezen (Allington, 2008). Na het vrij kiezen krijgen de leerlingen voldoende tijd om vrij te lezen en ten slotte praten de leerlingen over de boeken die ze lazen. Bij dat alles helpt de leerkracht hen.

De Amerikaanse onderzoeker Krashen (1993) concludeerde uit 54 onderzoeken dat vrij lezen in verschillende verschijningsvormen een positief effect heeft op de ontwikkeling van begrijpend lezen, spelling, schrijven, grammatica en woordenschat. Zelf denken we dat het ook een positief effect heeft op bijvoorbeeld de ontwikkeling van de algemene kennis en uiteraard ook op de leestechneek.



Bron: Chambers, A. (2012)

techniek) dat het boek net boven hun leestechneek mogelijkheden ligt. In die zin 'bewaakt' de leerkracht de keuze van de leerlingen. Ze bemiddelt via gesprekjes of de tekst echt wel geschikt is en stimuleert de kinderen om een echt geschikt boek

te vinden. Veel lezen is niet voldoende voor de leesontwikkeling, het boek moet ook gepast zijn. Het moet passen binnen de zone van de naaste ontwikkeling dus.

De leerlingen van het tweede tot en met het vierde leerjaar zijn leerjaaroverschrijdend, na overleg en toetsing, ingedeeld in verschillende groepen: twee groepen met hardoplezers en twee groepen stillezers.

De hardoplezers (hardop lezen met ondersteuning, kortweg HOMMEL) lezen in duo's in een boek, met begeleiding en ondersteuning (analyse, synthese, voorzeggen ...) voor leerlingen die over onvoldoende vaardigheden in decoderen en lezen op woordniveau beschikken.

Sterkste ondersteuning	Echolezen	De leerkracht leest een zin en de klas/leerling leest die vervolgens hardop.
	Koorlezen	De leerkracht leidt de hele groep/een groepje bij het samen hardop lezen.
Minst sterke ondersteuning	Duolezen	Duo's lezen een tekst hardop waarbij afspraken over het overnemen gemaakt zijn.
	Fluisterend lezen	Elk kind leest voor zichzelf zacht hardop.

Bron: Vernooij, K. (2011, p. 48)

De stillezers lezen met minimale begeleiding en feedback. Op basis van onderzoeksresultaten besluiten de bedenkers van LIST dat leerlingen vanaf AVI E4/M5, of leerlingen die 100 woorden per minuut stil kunnen lezen, best in stilte lezen. De woordsnelheid kan gevoelig opgedreven worden als je stilleest. De stillezers lezen zelfstandig. De leerkracht ondersteunt door feedback te geven, te luisteren, kleine en motiverende gesprekjes te houden. De twee groepen kunnen niet samen lezen in hetzelfde lokaal.

HOMMEL en Lekker Stillezen

Gezamenlijke start

Voorlezen

Miniles

Lezen

Hardop met ondersteuning
Stil

Leerkracht observeert en voert kleine, motiverende leesgesprekjes

Gezamenlijk einde

Terugkomen op de miniles

Boekrespons

Om 'zelfstandig' te leren lezen, hebben de leerlingen een aantal basisrichtlijnen nodig:

- Kies, indien nodig met hulp, een boek dat je echt interesseert en dat je kunt lezen.
- Heb zoveel boeken/teksten klaar als je nodig hebt om de aangewezen leestijd door te maken.
- Eens de leestijd begonnen is, kom je niet meer van je plek.
- Lees in stilte of op fluistertoon.
- Houd in een leeslogboekje bij wat je gelezen hebt.

Reacties van leerlingen

"Juf, misschien is dit boek wel iets voor u? U leest toch graag boeken over vroeger?"

"Ik kan veel sneller lezen en dat is leuk, want dan kom ik meer te weten."

"Ik heb het vervolg van het boek dat ik tijdens LIST gelezen heb, gevraagd voor mijn verjaardag."



Gezamenlijk einde

De leerkracht komt de laatste vijf minuten in de kring terug op een onderwerp uit de miniles of laat de leerlingen, bijvoorbeeld per twee, uitwisselen wat ze gelezen hebben. In de kring kan onder meer ook aandacht zijn voor boekpromoties, voor stukjes die leerlingen schrijven naar aanleiding van wat ze lezen, voor het voorlezen van leerlingen, voor korte boekbesprekingen. Leerlingen krijgen de kans om wat ze lezen te delen en te beoordelen. Voor de minilesjes en het gezamenlijk einde ontwerpen de leerkrachten korte instructiefiches.

De leerkracht doet ertoe!

Veel lezen is, zoals gezegd, niet voldoende. Zulk onderwijs vraagt een leerkracht die zelf van lezen houdt, maar ook een leerkracht die ondersteuning biedt. De leerkracht speelt een belangrijke rol in de begeleiding van de keuze van boeken, bij het onderhouden van de motivatie, bij het leren overwinnen van moeilijkheden zoals woordleerstrategieën, door leerlingen uit te dagen om te praten over wat ze lezen. Vrij lezen maakt de leerkracht niet 'vrij'.

Reacties van leerkrachten

"Allerlaatste LIST-les van het schooljaar. De kinderen protesteerden: 'Ik heb mijn boek nog niet uit!'"

"(...) vertelde dat dat ook nog een goed boek is en 'ik wil dat nog lezen!' De juf heeft dan de kinderen een post-it gegeven waar ze titels en auteurs konden opschrijven. Zo konden ze tijdens de vakantie naar de bib om die boeken te ontlenen."

"De leerlingen beginnen spontaan hun bank op te ruimen om zo snel mogelijk aan LIST te kunnen beginnen."

"Laatste uurtje van een vrijdag ... De juf gaat samen met de leerlingen naar een speelpleintje. Sommige kinderen vroegen of ze een boek mochten meenemen."





▷▷▷ **Taalbeleid in de leesaanpak**

Wat zijn de succesfactoren van die leesaanpak en op welke wijze draagt het taalbeleidvoerende vermogen van de school bij tot dat succes?

Visie

De leesaanpak is gebaseerd op een evidence based model (LIST) ontwikkeld door de hogeschool Utrecht. De pedagogische begeleiding stelde het voor aan alle betrokken leerkrachten. De aanpak is tot in de details beschreven in verschillende publicaties, en op een ondersteunende website voor LIST-scholen. Per e-mail kunnen gebruikers aan de ontwerpers allerlei vragen stellen. De pedagogische begeleiding bespreekt en ondersteunt die aanpak bij alle leerkrachten. De aanpak heeft tot doel om van meet af aan leesteknik, leesbegrip en leesmotivatie te stimuleren en is gebaseerd op de volgende instructiekenmerken: herhaald lezen, ondersteund lezen, veel en gevarieerd laten lezen, leesbegrip centraal plaatsen en leeftijdsgerichte en inhoudsadequate boeken en teksten in de keuze aanbieden.

Betrokkenheid

Het leesproject startte in februari 2014. Vanaf het begin van het schooljaar werd er om alles voor te bereiden maandelijks overleg gehouden met alle betrokken leerkrachten, de zorgcoördinator, de directeur en de pedagogisch begeleiders. Volgens een vooraf bepaalde kalender werden volgende punten besproken: organisatie boekenklas, boeken kiezen en leestijd, indeling groepen, bieden van ondersteuning en feedback, een miniles geven, de organisatie van leesplekken, de gezamenlijke start van het project, toetsen en opvolging, info ouders en leerlingen, info leerkrachten andere klassen ... Ook na de start van het project werd het maandelijks overleg verdergezet. De verantwoordelijkheid voor de inhoud van het overleg verschoof gaandeweg van de pedagogische begeleiding naar de school.

In de nieuwsbrief van de school naar de ouders werd het leesproject kort voorgesteld. In september 2014 volgde een gezamenlijk infomoment met onder andere filmmateriaal uit de klassen. De reacties van ouders zijn lovend.

Reacties van ouders

"Ik geraak met mijn kinderen niet altijd in de bib en dan is het leuk om te horen dat ze op school extra inspanningen doen in verband met lezen en boeken."

"Mijn kinderen zijn 'lezers' geworden. Nooit gedacht!"

"Een mama komt vertellen waar je leuke boeken kunt vinden."

Samenwerking

Het enthousiasme waarmee leerkrachten de vernieuwing als team opnemen, heeft grotendeels te maken met een duidelijke

beschrijving van de aanpak. Daarenboven is er de mogelijkheid om met alle vragen en bezorgdheden rechtstreeks aan het overleg (tijdens de schooluren) te kunnen deelnemen en dat vanaf het eerste moment van het project. Het organiseren en faciliteren van die overlegstructuur is een verdienste van de directeur en bereidwillige, helpende collega's.

Ook in het uitwerken van de minilesjes en de organisatie van de boekenklas slaan de leerkrachten de handen in elkaar. Om het boekenaanbod te vergroten is er na veel overleg een structuur opgezet waardoor de school trimestrieel over een tweehonderdtal boeken van de bib kan beschikken. Dat is echt nodig, want per kind rekent het project op een boekenaanbod van zeven boeken, wat in de school neerkomt op zo'n 700 boeken. Ook de directeur doet een behoorlijke inspanning. In een taalbeleid zijn ook de structureel-organisatorische maatregelen van enorm belang.

De school is nog wel op zoek naar ondersteunende kies- en lees(groot)ouders of helpende handen. Net de boekkeuze blijft één van de moeilijke en cruciale factoren in het leesproject.

Responsief vermogen

De school heeft er zelf voor gekozen om in het project alle data (toetsresultaten en observaties) en schoolgegevens te delen met de organisatoren in Utrecht (LIST). We denken daarbij aan: AVI-toetsen, DMT-toetsen, stilleestoetsen, motivatie- en gedragslijsten, observaties van leerkrachten, aantal gelezen boeken ... Dat is een enorm werk, maar het draagt bij tot de zelfevaluatie en het inzicht in de vorderingen van de leerlingen.

Reflecteren op de eigen aanpak en zorg voor het vernieuwingsproces

In de eerste plaats draagt het maandelijks overleg ertoe bij dat leerkrachten alle factoren van organisatie en didactiek onderling en met de pedagogische begeleiding kunnen bespreken. Dat gaat vooral over de indeling van de groepen, het juiste boek bij het juiste kind brengen, variatie en aanpak in de minilesjes en de ondersteuning van de lezende leerling die hardop leest en stilleest. Leerkrachten delen positieve en negatieve ervaringen en voelen zich gesteund door elkaar en door de begeleiders en de schoolleiding. Gaandeweg in het traject werden de kinderen ook meer betrokken in het mee nadenken over de aanpak als lezen moeilijk loopt.

Het gebruik van AVI-toetsen, stilleestoetsen en motivatie- en gedragslijsten vanuit LIST, de terugkoppeling daarvan door LIST

en de bespreking ervan in het overleg, zorgen ervoor dat er permanent geëvalueerd en bijgestuurd wordt, aan de hand van data. Daarenboven gaat het team vanaf het tweede projectjaar ook aan de slag met formatieve evaluatietechnieken tijdens de leesmomenten zelf. Leerkrachten worden daarin op de klasvloer ondersteund door de begeleiding en de directeur en gangmaker.

De leerkrachten worden trouwens tijdens elk projectjaar tweemaal geobserveerd door de pedagogische begeleiding en/of de schoolleiding om na te gaan welke leerkrachtvaardigheden nog kunnen bijgestuurd worden tijdens het leesmoment. Die observatie wordt voorbereid, nabesproken en ook daarvan komt er terugkoppeling aan de hand van data vanuit LIST. Leerkrachten voelen zich op die manier gewaardeerd en ondersteund. Ook de leerlingen hadden inbreng. De boekenvragenlijst van december 2013 gaf goed de stem van de leerlingen weer en zorgde voor bijsturing in het boekenaanbod.

Om de continuïteit te waarborgen is op het eind van het eerste projectjaar het leesproject geëvalueerd en werden de resultaten van leerlingen besproken (zie: leren van leerlingen bevorderen). De leerkrachten en de leerlingen zijn enthousiast (lees de uitspraken in de kaderstukjes). Verder werden de nodige voorbereidende stappen gezet zodat vanaf september ook de derde graad instapt in het project en de leerkracht van het eerste leerjaar voorbereid wordt op projectdeelname vanaf februari dit jaar, juist na de periode van het eerste of aanvankelijke lezen.

Professionalisering

De professionalisering gebeurt vooral intern, met elkaar, door middel van overleg en observatie. De pedagogische begeleiding ondersteunt tot op de klasvloer. Opvallend is dat er weinig tot geen input is geweest over leesdidactiek, al zeker niet in de vorm van studiedagen of personeelsvergaderingen. De betrokken leerkrachten legden wel een werkbezoek af in de Wereldschool in Antwerpen, bij de collega's van het andere net. Ook dit jaar staat een werkbezoek gepland.

Verantwoordelijkheden toewijzen en leiding geven

Eén van de grootste succesfactoren is het feit dat de directeur voor dit project een gangmaker heeft aangesteld. Die heeft als opdracht het coördineren van de samenwerking onderling, het overleg, de samenwerking met de bib en het contact met LIST in Nederland voor wat betreft vragen en het doorsturen van data. De directeur bleef ook betrokken via het overleg en via de observaties. Een pluspunt is misschien wel dat ook de 'gangmaker' een leesgroep begeleidt. Dat leidt tot gemeenschappelijke ervaringen.

Het leren van de leerling bevorderen

Het project slaat aan! We stellen dat vast aan de hand van de leesresultaten, de motivatielijsten en het gedrag en de uitspraken van leerlingen, leerkrachten en ouders. De kinderen die al

goed lezen, groeien soms twee tot drie AVI-niveaus. Uit de leerlingenresultaten blijkt dat wanneer de leerlingen niet echt een boek in de zone van de naaste ontwikkeling kiezen, de leesontwikkeling stagneert of trager vordert. We merken ook dat een groot deel van die kinderen de boeken niet uitleest.

De uitdaging bestaat er dan ook in om de techniek van de zwak lezende leerling te verhogen. Dat doe je door ervoor te zorgen dat het juiste boek bij het juiste kind terechtkomt, zowel op het vlak van interesse als leesniveau. En daarnaast te zorgen voor nog verder doorgedreven vormen van ondersteuning, zoals in de kadertekst rond hardop lezen uitgewerkt werd (zie eerder). In het tweede projectjaar willen we dan ook inzetten op de verhoogde zorg voor sommige leerlingen via RALFI (herhaald lezen) en CONNECT-lezen (klanken, woorden en vloeiendheid).

Gemotiveerd zijn de leerlingen echt wel. Zelfs tijdens een moment van spel vragen sommigen of ze een boek mogen meenemen op de speelplaats. De LIST-aanpak lijkt dus veelbelovend.

BRONNEN:

- Allington, R. (2008), *What really matters in response to intervention*, Pearson Education, Amsterdam.
- Chambers, A. (2012), *Leespraat*, NBD Biblio Publishers, Den Haag.
- Houtveen, A., Smits, A. en Brokamp, S. (2012), *Lezen, lezen, lezen. Achtergrond en evaluatie van het LeesInterventie-project voor scholen met een Totaalaanpak (LIST)*, Hogeschool Utrecht.
- Krashen, St., *The case for late intervention: once a good reader, always a good reader*, op: <https://secure.ncte.org/library/NCTEFiles/Resources/Books/Sample/02344Chap14.pdf> (geraadpleegd op: 24/05/2014).
- Vernooy, K. (2012), *Elk kind een lezer. Preventie van leesmoelijkheden door effectief leesonderwijs*, Garant, Antwerpen-Apeldoorn.
- Vernooy, K. (2005), *Elke leerling een competente lezer! Effectief omgaan met verschillen in het leesonderwijs. Wat werkt?, CPS*, Amersfoort.

MEER INFO

Je vindt verdere informatie onder meer op:

- www.vvkbao.be: leeslogboek, voorbeeld van formatieve evaluatie, afsprakenblad bij hardop lezen, voorbeeld van een boekenvragenlijst ...
 - www.ralfilezen.nl/: RALFI is gericht op het verhogen van het leesniveau en vloeiend lezen. Er wordt gewerkt met teksten die aansluiten bij de leeftijd van de kinderen. Een leescyclus wordt het liefst vijf keer per week met dezelfde leerlingen uitgevoerd.
 - <http://masterplandyslexie.nl/>:
 - *Connect Klanken en letters. Interventieprogramma voor groep drie*
 - *Connect Vloeiend lezen. Interventieprogramma voor groep vier*
 - *Connect Woordherkenning. Interventieprogramma voor groep drie*
- De documenten sluiten aan op het boek *Dyslectische kinderen leren lezen*, Smits, A. en Braams, T., uitgeverij Boom, Amsterdam, 2006.